

Ключевые слова: *профессия, профессиональная идентичность, профессиональная пригодность, профессиональная готовность, профессиональное самоопределение.*

Summary. *This article analyzes the problem of becoming profidentychnosti personality as a process of self-realization in professional plane. The publication details the issue of professional life and professional readiness of the individual, sources of professional identity.*

Key words: *profession, professional identity, professional competence, professional commitment, professional self-determination.*

УДК 159.9:378.14.011.31

Л.В. ЛУК'ЯНИК

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОУКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Резюме. *Стаття присвячена аналізу психолого-педагогічних факторів, які впливають на готовність майбутніх учителів до формування лінгвоукраїнознавчої компетенції школярів.*

Ключові слова: *психолого-педагогічні фактори, компетенція, компетентність.*

Постановка проблеми. Після декларації в Конституції України української мови як державної у законодавчих актах «Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті», Державних стандартах базової та початкової освіти, Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та Концепції мовної освіти наголошується на потребі формування національно свідомої особистості, яка відзначається високою культурою спілкування, усвідомленим ставленням до української (рідної) мови та мовленнєвою компетенцією у різних сферах спілкування.

Комунікативний підхід або стратегія навчання чи концептуальний напрям передбачає оволодіння правилами україномовного спілкування. Комунікативною лінією змісту навчання передбачено формування в учнів навичок усного і писемного мовлення, оволодіння культурою оформлення цих двох форм спілкування в різних життєвих ситуаціях. Питання компетентнісного підходу в сучасній освіті сьогодні набуває все більшої актуальності, тому що вузловим завданням реалізації означеного напрямку є формування навчальних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичними засадами нашого дослідження виступили теорії комунікативної діяльності (Л.Виготський, Д.Ельконін, І.Зимня, Г.Костюк, О.Леонтьєв, О.Потебня, С.Рубінштейн, О.Синиця). Саме ці вчені досліджували психологічні аспекти проблеми формування комунікативної особистості.

Загальнопсихологічні теорії комунікативної діяльності викладені у роботах психолінгвістів (Л.Виготський, П.Гальперін, Г.Ейгер, М.Жинкін, І.Зимня, О.Леонтьєв, А.Лурія, А.Маркова, Л.Щерба). Зокрема у працях О.Леонтьєва викладено умови ефективного забезпечення розвитку усного та писемного мовлення учнів.

Метою статті є: з'ясування впливу психолого-педагогічних факторів, які впливають на готовність майбутніх учителів щодо формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів ЗНЗ.

Завданнями статті вважаємо за доцільне:

- простеження історії становлення та розвитку поняття «компетенція» та «компетентність», наукове обґрунтування сутності феномену «лінгвоукраїнознавча компетенція»;
- уточнення сутності термінів «компетенція» та «компетентність», доведення їх нетотожності;
- з'ясування психолого-педагогічних факторів, які впливають на підготовку майбутніх учителів до формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів ЗНЗ.

У психолого-педагогічній літературі існують різноманітні трактування понять «компетенція» та «компетентність». У словнику іноземних слів розкрито зміст поняття «компетентний: competence (англ.) – здібність, competens (лат.) здібний, відповідний та competent (франц.) – компетентний, правомірний» [12: 295]. У словнику іншомовних слів подається таке тлумачення лексичного значення слова «компетенція» – це «коло питань, у яких дана особа має знання, досвід» [11 :431].

У тлумачному словнику є таке трактування понять «компетенція» та «компетентність»:

Компетенція – добра обізнаність з якимось конкретним колом питань.

Компетентний – обізнаний, який має достатні знання, повноваження [5 : 445].

У новому тлумачному словнику розкривається поняття компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь; а «компетентний» – який з чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який має достатні знання в конкретній галузі [8]. Компетенція є якісним продуктом сукупності знань, досвіду, умінь та здібностей, що сприяють ефективному вирішенню питання у певній діяльній сфері.

У російській методичній літературі зустрічаємо трактування сутності термінів «компетенція» та «компетентність», розкриті В.Краєвським та А.Хуторським. Слово «competentia» (з лат.) означає обізнаність з колом питань, а компетентність – володіння відповідними знаннями й здібностями, які дозволяють ґрунтовно судити про цю галузь і ефективно діяти в ній.

У становленні та історичному розвитку терміну «компетенція» умовно можна виділити 3 етапи:

I етап (1960-70-ті р.р.) – перша поява в літературі термінів «компетенція» та «компетентність». В основі досягнення високого результату компетентності закладено діяльній рівень. Диференційовано поняття широких (життєвих компетентностей) та предметних або галузевих компетентностей;

II етап (1970-90-ті р.р.) – плідний період у розвитку ключових компетентностей. Джон Равін у праці «Компетентність в сучасному суспільстві» перераховує понад 39 компетентностей;

III етап (кінець 80-их – початок 90-их р.р.). Визначено чітке спрямування компетенцій у державних документах та матеріалах міжнародних організацій, де зазначено основне коло компетенцій: це знання, уміння та цінності особистості. Вивчаючи багатопланову та різнобічну специфіку компетенцій, дослідники виділяють у системі компетентностей освіти ключові загальногалузеві (учень здобуває знання в якійсь галузі, навчаючись у всіх класах) та предметні (обізнаність з певним предметом упродовж усього навчання в середній школі).

На думку Міжнародного департаменту стандартів, для освітньої галузі компетентність означає вміння якісно виконувати якусь роботу, при цьому уособлюючи знання, уміння та навички з якоїсь галузі, досягаючи високих показників у

певному виді діяльності. У науці були спроби диференціювати зміст цих понять. Так, В.Болотов та В.Суриков [4] схиляються до думки, що компетентність – це поєднання предметно-практичного, когнітивного та особистого досвідів. Зарубіжні дослідники вважають, що основу компетентнісної освіти складають три основні складові – знання, уміння, навички (В.Краєвський, Н.Кузьміна, А.Маркова, А.Хуторський, Е.Шорт). Досліджуючи професійно-педагогічні компетенції у сфері психології, Н.Кузьміна виділяє в їх структурі такі типи: диференційно-психологічну, соціально-психологічну та аутопсихологічну компетентність. О.Сидоренко доповнює зміст поняття компетентності сукупністю відповідних знань, умінь та здібностей, наголошуючи на адекватних та доступних для вирішення комунікативних завданнях [10]. Л.Петровська вважає, що розвинене спілкування містить репродуктивну та продуктивну грані. Компетентному спілкуванню характерні зовнішній та внутрішній рівні, комунікативні знання, досвід та уміння. В.Байденко по-різному обґрунтовує поняття «компетенція» та «компетентність» і наголошує на евристичному потенціалі компетентнісного підходу в освіті [1]. І.Риданова комунікативну компетентність поділяє на такі блоки: морально-етичний; соціально-психологічний; естетичний; технологічний.

Комунікативну компетентність вважають однією з ключових і трактують як уміння спілкуватися усно та писемно. До ключових також належить соціальна, полікультурна, інформаційна, саморозвитку та самоосвіти та творчої діяльності. Аналіз сутності поняття компетентності простежуємо у дослідженнях О.Савченко, яка вважає, що компетентність залежить від бажання та вміння навчатися. У спеціальній методичній літературі чітко не визначена різниця між поняттями «компетентність» і «компетенція». Ряд учених (Л.Болотов, І.Зимняя, В.Ледньов, М.Рибаков) отожднюють ці поняття і вважають, що це взаємозв'язок між обізнаністю і діяльністю особистості. У терміні «компетенція» є суспільні ознаки, тоді як «компетентність» обумовлює рівень підготовленості особистості до певної діяльності, іншими словами – «компетентність» – це визначений обсяг знань та вмінь, встановлений комплекс вимог, якими має оволодіти суб'єкт для виконання значимих завдань. До складу мовної компетенції входять знання з лексики, фонетики, орфоєпії, орфографії. Мовленнєва компетенція обумовлює оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності: говорінням, читанням, аудіюванням та письмом. Мовна та мовленнєва компетенції тісно пов'язані, оскільки суб'єкт без сформованості мовної компетенції не зможе оволодіти мовленнєвою. Проблема підготовки україномовного учня-комуніканта включає в себе формування лінгвоукраїнознавчої компетенції, яка є базисною.

На сьогодні немає єдиного усталеного підходу до поняття «комунікативна компетенція». Провідні вітчизняні вчені трактують цей термін як «мовна здатність», «комунікативна здатність», «мовленнєва компетенція» (В.Бадер, А.Богущ, М.Вашуленко, О.Хорошковська). Але найбільш точним є визначення «комунікативна компетенція», яка містить у собі основну мовну функцію – комунікативну, тобто здатність використовувати мовні знання у різноманітних ситуаціях спілкування. На думку науковців: В.Бадер, А.Богущ, Л.Варзацької, М.Вашуленка, О.Хорошковської, комунікативна компетенція розглядається як інтегративна мовна система. Мовленнєва компетенція, у свою чергу, є складовою комунікативної.

У II половині XX століття поняття «компетентність» отожднювали з поняттям «професіоналізм» або його складовою чи синонімом до цього слова. Усвідомлюючи нечітке визначення ключових компетенцій та змісту поняття «компетентність», І.Зимняя запропонувала поділ компетенцій на три групи:

- компетенції, що відображають ставлення людини до самої себе, як особистості;
- компетенції, що демонструють взаємовідносини з іншими людьми;
- компетенції, що пов'язані з діяльністю людини і виявляються в різноманітних формах та типах [6].

У зміст шкільної дидактики, на думку Н.Бібік, терміни «компетенція» та «компетентність» потрапили з професійної освіти. У цьому випадку «компетентність» розглядається як здатність людини успішно виконувати певну діяльність, є характеристикою суб'єкта з професійної точки зору [2]. О.Пометун вважає, що в основі компетентності – інтегрований характер поєднання знань, умінь та навичок, що дозволяють ефективно розв'язувати певні проблеми і завдання у конкретному виді діяльності [9].

Поняття «компетентність» розуміють ширшим за термін «компетенція», тобто спосіб дій, сукупність знань для досягнення позитивного результату в певній галузі. А.Маркова в професійній компетентності виділила особистісну, індивідуальну, спеціальну та соціальну види компетентності. На думку І.Зимньої, за допомогою комунікативного підходу можна уявити схему педагогічної взаємодії всіх зовнішніх чинників: джерело повідомлення, комунікативну ситуацію, зворотний зв'язок. [6]. Але означений підхід не розкриває внутрішньої природи та характеру взаємодії його об'єктів. Це, за словами вченої, можна здійснити на основі діяльнісного підходу.

Упродовж останніх десятиліть проблема розвитку комунікативних умінь порушувалась у працях психолінгвістів (Б.Ананьев, М.Бахтін, М.Жинкін, І.Зимняя, П.Зінченко, О.Леонтьєв). За твердженням Н.Бібік, ключові компетентності є взаємопов'язані, так як вони демонструють оволодіння видів діяльності в комплексі [2]. Ключові компетенції пов'язують єдине особистісне й соціальне в освіті, відображають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності. На думку А.Богущ, компетентність охоплює три аспекти: знання, вміння та навички. Компетенція – це процес, що зумовлює появу вмінь, дій, це взаємозв'язок між знаннями та ситуацією вирішення проблеми [3]. М.Львов під мовною компетенцією розуміє систему знань з фонетики, лексики, граматики, стилістики, яка не повинна вивчатися окремо від мовленнєвої, а виступати її теоретичною основою через аналіз і синтез текстового матеріалу [7].

Можна зробити висновок, що компетенція – це обов'язкова норма, вимога до підготовки школяра, а компетентність – це набута компетенція, це результат «надбання» учня. Якщо мати на увазі лінгвоукраїнознавчу компетенцію, то під «колом питань» є обізнаність з українознавством (звичаями, традиціями, святами) та нормами сучасної української мови в різноманітних ситуаціях спілкування, вивчення яких починається у початкових класах і поглиблюється в середній та старшій ланках освіти. Основу лінгвоукраїнознавчої компетенції складають два центри: українознавчий та лінгводидактичний. Предметом лінгвоукраїнознавчої компетенції є аналіз словникового складу української мови на предмет виявлення лексичних одиниць національно-культурної семантики; предметом лінгводидактичної компетенції є пошук оптимальних методів, прийомів щодо активізації словникового запасу учнів нормами української літературної мови на основі опрацювання українознавчих текстів.

Отже, лінгвоукраїнознавчу компетенцію школяра визначаємо як цілісну інтегральну характеристику учня-комуніканта, який органічно поєднує в собі загальнонавчальні компетенції (фонетико-орфоєпічну, лексичну, граматичну, діалогологічну та комунікативну). Результативна складова лінгвоукраїнознавчої компетенції передбачає сформованість знань, умінь та навичок з усіх видів означених компетенцій. Таким чином, лінгвоукраїнознавча компетенція є базовою

складовою компетентнісного підходу в сучасній педагогічній освіті, оскільки передбачає оволодіння учнями всіх видів компетентцій – ключових, галузевих та предметних.

У психолого-педагогічній літературі зазначено, що гальмівними чинниками у поповненні активного словникового запасу школярів є психологічні фактори. На думку М.Боришевського, негативну роль у розвитку мовленнєвого словника учнів відіграє сором'язливість і бажання скоротити кількість лексичних одиниць у власному мовленні через нерозуміння значення багатьох слів. Розуміння нової інформації відбувається шляхом певного пізнавального процесу (сприймання, запам'ятовування, мислення та ін.). Необхідною складовою стійкої уваги М.Добринін уважав зосередження. Для збереження уваги, на думку вченого, потрібно, щоб інтерес мети переходив в інтерес самого процесу діяльності, щоб цей процес приносив задоволення. На думку психологів, усвідомлення процесу засвоєння інформації сприяє формуванню вмінь та навичок, які зберігаються довше і міцніше. Така осмислена робота на уроці є важливою для формування лінгвоукраїнознавчої компетенції учнів. На важливості розвитку уваги під час навчання наголошують психологи-практики: Б.Зальцман, Г.Костюк, О.Раєвський. У формуванні лінгвоукраїнознавчої компетенції увага сприяє кращому засвоєнню історичної, власне української, абстрактної лексики, полегшує відтворення і розігрування ситуативних завдань.

Згідно психологічної теорії Л.Виготського, мовлення та розуміння – це неподільні явища, формування компетенції учнів відбувається шляхом вивчення соціального досвіду, що зосереджений у культурі, історії, і т.ін. Великого значення під час вивчення мовного матеріалу А.Спіркін надавав усвідомленню та мисленню. Вивчення психолого-педагогічної та психолінгвістичної літератури дає підставу стверджувати, що проблема вдосконалення мовлення учнів надзвичайно актуальна і складна.

Недостатнє обґрунтування інформації щодо корекції мовленнєвих недоліків призводить до невміння зосередити увагу на означеній проблемі вчителями-словесниками та проводити попереджувальну роботу над помилками на уроках української мови.

Висновки. Отже, всі означені вище соціолінгвістичні та психолого-педагогічні фактори (зосередження уваги, рівень сформованості уваги та мовного чуття, пам'ять, творче мислення) є необхідними передумовами для ефективного формування лінгвоукраїнознавчої компетенції школярів, а тому їх має знати і враховувати у своїй діяльності майбутній учитель, оскільки збагачення учнівського мовлення сприяє вихованню естетичних смаків, духовності та поваги до рідної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байденко В. И. Компетенции в профессиональном образовании / В. И. Байденко // Высш. образование в России. – 2004. – № 11. – С. 14–18.
2. Бібик Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібик // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К.: К.І.С., 2004. – С. 47 – 53.
3. Богуш А. М. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі / А. М. Богуш, Н. Є. Шиліна. – Одеса : ПНЦ АПН України, 2003. – 335 с.
4. Болотов В. А. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Суриков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / авт., гол. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2004. – 1426 с.
6. Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебник для студентов вузов, обуч. по пед. и психолог. направлениям и спец. / И. А. Зимняя. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 1999. – 384 с.
7. Львов М. Р. Основы теории речи: учеб. пособ. для студентов высш. учеб. заведений. – М.: Издат. центр «Академия», 2000. – 248 с.
8. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. – К.: Аконтіт, 1999. – Т. 2. – 305 с.
9. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн / О. І. Пометун // Пометун О. І. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / О. І. Пометун. – К.: К.І.С., 2004. – С. 16-33.
10. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – СПб.: Речь, 2000. – 208 с.
11. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1985. – С. 431.
12. Современный словарь иностранных слов. – СПб.: Дует, 1994. – 752 с.

Резюме. Стаття посвящена аналізу психолого-педагогічних факторів, які сприяють підготовленості майбутніх учителів до формування лінгвоукраїнознавчої компетентності учнів.

Ключевые слова: психолого-педагогические факторы, компетенция, компетентность.

Summary. Article is devoted to the analysis of psychology-pedagogical factors that help to form the lingvocultural competence among pupils.

Key words: psychology-pedagogical factors, competence.

УДК 159.923.2

К.Є. МАРГІТИЧ

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УГРОМОВНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ЗАКАРПАТСЬКОМУ УГОРСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ІМЕНІ ФЕРЕНЦА РАКОЦІ П

Резюме. Стаття присвячена розкриттю теоретико-методологічних та змістових аспектів розвитку національної самосвідомості молоді в умовах вищого навчального закладу.

Ключові слова: національна самосвідомість, студенти, особистість.

Постановка проблеми. Українська держава гарантує всім народам, національним групам, що проживають на її території, рівні політичні, економічні, соціальні та культурні права. Дискримінація за національною ознакою забороняється і карається за законом. Держава гарантує всім національностям права на збереження їх традиційного розселення і забезпечує